

Василь МАЛЯРЕНКО,
 головний редактор журналу,
 перший ректор Національної школи суддів України,
 доктор юридичних наук, професор,
 член-кореспондент НАПрНУ,
 заслужений юрист України

ЩОДО ГОЛОВНИХ ПРОБЛЕМ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

У цьому поважному виданні хотілось би висловити свою позицію щодо стану правосуддя в Україні та бачення шляхів його поліпшення.

Сьогодні нікого не треба переконувати, що правосуддя є фундаментом держави. Це відомо з давніх-давен. Одночасно воно є обличчям держави. Останню сприймають насамперед за рівнем правосуддя, оскільки людині потрібні не тільки хліб і видовища, а й справедливість.

На жаль, із законністю та справедливістю в нашій державі сьогодні – певні проблеми. Вони стали майже основною політичною складовою її відносин з іншими державами світу й фактично створюють відповідний імідж України. Але чи все так надзвичайно погано? Чи треба драматизувати?

Аналіз отриманої національної та міжнародної інформації дає право стверджувати, що в судочинстві України є багато проблем і недоліків. Але вважати, що Україна в цьому плані є якоюсь одіозною серед інших країн Європи, не можна.

Найпоказовішою тут є статистика Європейського суду з прав людини.

У порівнянні з іншими державами за кількістю справ на розгляді цього Суду Україна перебуває на п'ятому місці після Росії, Туреччини, Італії, та Румунії.

Але якщо взяти за одиницю виміру кількість скарг у співвідношенні з кількістю населення країни, то Україна перебуває приблизно на 15 місці серед 47 країн Європи. Майже в однаковому становищі перебувають країни колишнього соціалістичного табору. Наприклад, із Грузії одна скарга припадає на 1660 громадян, із Молдови – на 1050, із Сербії – на 1460, із Болгарії – на 1925 тощо. Із України одна скарга до Європейського суду з прав людини припадає на 4500 громадян. Тобто наші люди втричі рідше скаржаться на рідне судочинство, ніж грузини, молдовани, болгары чи серби.

Звісно, ми маємо орієнтуватись на Велику Британію, Францію, Німеччину, Бельгію, Нідерланди, Швецію та Швейцарію. Але треба усвідомлювати, що там зовсім по-іншому сприймають суд, закони та правопорядок.

Коли ми оцінюємо роботу нашого суду з точки зору європейських стандартів, то треба знати, що за 11 останніх років на вересень 2012 р. проти України Європейський суд з прав людини ухвалив 1282 рішення, в яких зафіксовано 1405 порушень Європейської конвенції з прав людини й основоположних свобод. Із них 368 порушень – це щодо тривалості виконання рішень національного суду, 175 – щодо тривалості розгляду цивільних справ, 65 – щодо тривалості провадження у кримінальних справах, 254 – стосуються проблем, пов'язаних із досудовим слідством тощо. І лише 55 безпосередньо стосуються порушень із боку суду, тобто менше 5% від усіх порушень.

Отже, не применшуючи проблем, пов'язаних із розглядом справ у судах, для того, щоб Україна «зберігала обличчя», вона повинна особливу увагу приділити перш за все виконанню судових рішень, проблемам, пов'язаним із тривалістю судового розгляду справ та досудовим слідством.

Звичайно, можна в усьому звинувачувати суддів, але треба знати, що, за даними Ради Європи, видатки на судову систему в Україні є одними з найнижчих у Європі та становлять 5,6 євро у розрахунку на одного громадянина країни. Водночас у Росії – 20,4, у Польщі – 35,7, у Швейцарії – 116,5 євро. Менший ніж в Україні цей показник лише в Молдові.

В Україні найнижчий рівень асигнувань на підготовку суддів, найнижчий рівень комп'ютеризації судів, немає спеціальних систем для оцінювання діяльності суддів. Вона є єдиною в Європі країною, де немає системи моніторингу кількості справ, які надходять до судів, кількості рішень та тривалості проваджень.

У той же час Україна – на одному з перших місць за кількістю дисциплінарних проваджень проти суддів. Тобто зберігається уявлення про покарання як основний стимулятор належної роботи суддів. Між тим, покаранням сьогодні не все можна вирішити. Робота нашої судової системи дедалі більше ускладнюється. Кількість справ збільшується. Збільшується і кількість працівників судів. Більшість суддів сьогодні – це молоді юристи з невеликим життєвим та професійним досвідом. Попередньо вони не стажуються і у зв'язку з автоматизованою системою розподілу справ не починають свою діяльність із нескладних справ. Водночас законодавство постійно оновлюється та змінюється, а часу на його вивчення у судді майже немає. Сьогодні ніхто по-справжньому не вивчає ділових та організаційних здібностей кандидатів у судді. Разом із цим суди працюють в умовах відкритості та гласності, що вимагає від суддів особливих якостей публічних людей. Від їхньої поведінки, справедливості й обґрунтованості рішень значною мірою залежать спокій чи збурення суспільства.

Незважаючи на те, що в цілому 83% судових рішень не оскаржуються, а із оскаржених лише приблизно 10% визнаються неправильними, якість судового розгляду справ погіршується, а терміни їх розгляду збільшуються. Соціологічні опитування свідчать, що суспільство дедалі менше довіряє судам і

суддям. Цей факт – тривожний. Він примушує державу і кожен суд переосмислити свою діяльність і вжити необхідних заходів, які б змінили ставлення суспільства до судів та суддів.

Висновок про те, як працює судова система, суспільство робить на підставі окремих фактів із засобів масової інформації. На жаль, ці факти багатозначні, і тому саме вони визначають обличчя судової системи. А воно дедалі більше втрачає свою привабливість.

Головними чинниками, які спонукають суддів до негативної поведінки та прийняття неправосудних рішень, є:

- 1) психологія людей, вихованих в умовах тисячолітньої тоталітарної системи влади, і неможливість її швидкої зміни;
 - 2) несприйняття суспільством у цілому і суддями зокрема закону як обов'язковості, як основи, фундаменту держави;
 - 3) неадекватно хибне сприйняття суду як структури другорядної, менш важливої, ніж законодавча, прокурорська чи виконавча влада – неадекватно низька соціальна захищеність суддів і їх сімей порівняно з рівнозначними їм посадовцями, у зв'язку з чим судова влада не відчуває і не веде себе як повноцінна влада;
 - 4) пропагування в державі споживацької ідеології, яка пронизує все суспільство й суддів як членів суспільства;
 - 5) залежність суддів від владних осіб та структур;
 - 6) незахищеність суддів, а у зв'язку з цим страх перед владою та її представниками;
 - 7) низькі моральні якості окремих суддів, зумовлені як відсутністю виховної роботи в судах, так і акцентування уваги при доборі кадрів у суди лише на наявності відповідних теоретичних знань;
 - 8) відсутність механізмів, які б забезпечували належну трудову дисципліну суддів;
 - 9) концентрація лише у Києві структур, відповідальних за підтримання дисципліни суддів, і довготривалість та громіздкість процедур притягнення їх до відповідальності;
 - 10) відсутність правових механізмів для негайного виявлення та скасування неправосудних рішень, особливо за відсутності скарг зацікавлених осіб;
 - 11) зниження ролі та значення Верховного Суду України як авторитетного генератора ідей, представника та захисника судової системи, спрямовувача судової практики, що забезпечував би єдину законність у державі;
 - 12) надзвичайна слабкість органів суддівського самоврядування, які мало здатні забезпечувати єдність судової системи та порядок у ній.
- Існує й багато інших чинників, що лежать в основі негараздів судової системи України. Але ключовою проблемою судочинства України є забезпечення незалежності суддів і підкорення їх лише закону. На цьому акцентується увага і в самій назві підготовленого Адміністрацією Президента України законопроекту про зміни до Конституції України.

Забезпечення незалежності суддів – це багатоаспектна проблема, яка потребує комплексного підходу, адже достатньо однієї проріхи – і незалежності немає.

Із цього приводу багато написано і ще більше сказано, багато списів у дискусіях зламано, багато нормативних актів, спрямованих на забезпечення незалежності судів, ухвалено.

Але суддівство не стало більш незалежним, бо голову суду як викликали до відповідних кабінетів, так і продовжують викликати. Як узгоджували його просування по службі, так і продовжують узгоджувати. Як викликав голова суддю, так і продовжує викликати. Як клянчив голова суду гроші у виконавчої влади, так і продовжує клянчити. Щоб зрозуміти становище судді у його відносинах із владою, достатньо побачити, як він реагує на адвоката та прокурора. На жаль, це залежне, принизливе становище судді бачать усі, зокрема й міжнародні структури. На підкріплення цієї тези: в Національній школі суддів проведено анонімне анкетування суддів-слухачів, і на одне із запитань: «Чи самостійні Ви у прийнятті судового рішення при розгляді судової справи», 94% суддів відповіли заперечно, зазначивши, що вони не самостійні, а залежні. Ось головний корінь зла судової системи України. І тому основну увагу необхідно приділити реальній, а не віртуальній незалежності судді й підкорення його лише закону.

Так світоглядно склалось, на жаль, що влада у нашій країні не може уявити суд, на який не можна впливати. Показовою у цьому плані є така обставина. Шістнадцять років тому в Конституції України закріплено норму: «Вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється». Хороша норма. Але її не реалізовано. Вона залишається декларативною, рівнозначною тому, якби записати в Конституції: «Красти заборонено», але не передбачити відповідальності за крадіжку.

Отже, першим кроком у реформуванні правосуддя має бути норма в Конституції: «За вплив на суддю у будь-який спосіб настає передбачена законом відповідальність», а в Кримінальному кодексі – відповідна стаття, яка передбачала б таку відповідальність.

Але й ці норми будуть декларативними без незалежного прокурора, оскільки вирішення питання про притягнення до відповідальності того, хто намагався впливати на суддю, насамперед залежить від нього. Крім того, в Конституції має бути норма про те, що прокурор незалежний і підкоряється лише закону. Його треба призначати не одночасно з парламентом та Президентом, а звільняти – лише в порядку імпичменту. Головним вказівником для нього має бути закон. А за надання йому вказівок або вплив на нього також необхідно передбачити відповідальність.

Як домогтися того, щоб голову суду, а він – суддів, в Україні не ставили в положення «струнко»?

У першу чергу це залежить від того, яким чином, за яких умов та хто його обирає чи призначає на посаду. Зверніть увагу на те, як важко вплинути на суддю Верховного Суду України. Чому? Тому що Голову Суду і його заступників обирає колектив суддів. За такого підходу судді не дозволять, щоб їм давали незаконні вказівки чи будь-яким чином тиснули на них. Якщо ми хо-

чемо, щоб суддя не був залежний від голови суду, а голова суду – від інших, останній у всіх судах має обиратися колективом суддів. Судді не оберуть нікому, але і не дадуть права обраному маніпулювати ними.

При анонімному анкетуванні суддів у Національній школі суддів на запитання: «Хто повинен обирати голову суду та його заступника, щоб забезпечити незалежність суддів» – на Вищу раду юстиції розраховують 31% опитаних, на Раду суддів України – 3% і на колектив суддів – 66%. У цих цифрах – оцінка Ради суддів і Вищої ради юстиції. Що стосується можливості призначити голів судів Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, то за неї не подав голосу жодний суддя.

Голів судів необхідно карати за вплив на суддю, бо це – головний механізм впливу. Але в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» немає жодного слова про відповідальність голови суду чи його заступника за подібні та інші діяння.

У разі, якщо на суддю чинився тиск, він повинен повідомити про це відповідні органи влади. При неповідомленні суддя має нести відповідальність.

Міжнародні норми вимагають чіткості та конкретності підстав відповідальності суддів. Але підстави відповідальності суддів України сьогодні розмиті і неконкретні, і тому це – один із чинників того, що суддя боїться вступати в діалог із владою. В Конституції України має бути чітка норма, згідно з якою суддя за протиправну поведінку звільняється з посади лише за конкретні діяння. Цей порядок і підстави повинні бути передбачені чітким і конкретним законом.

Забезпечити незалежність судді – це половина справи. Незалежний суддя також може порушувати закон. І тому друга половина справи – забезпечити, щоб цей незалежний суддя постановляв рішення лише у відповідності із законом.

Досягти цього – не менш складно, ніж здобути незалежність.

У світі по-різному цього домагаються.

Основою постановлення незалежним суддею рішення у відповідності до закону є, з одного боку, його висока моральність і добросовісність, а з іншого – страх покарання, страх втратити посаду, страх морального осуду.

Як досягалось постановлення суддею судового рішення у відповідності із законом у 80-х роках минулого століття?

У першу чергу при доборі кадрів зверталась увага на ділові якості кандидатів у судді, їх поведінку, оточення, зв'язки, рівень стійкості до спокус тощо.

Існувала сувора відповідальність суддів: кримінальна, дисциплінарна, партійна. І був громадський контроль за діяльністю суддів. Кожні півроку–рік усі судові рішення, які постановляв суддя, вивчалися. Результати цього вивчення розглядалися на різного роду зібраннях: на зборах, нарадах суддів тощо. При виявленні сумнівних рішень витребувалися справи, які переглядалися в ревізійному порядку. Наслідком виявлення умисного порушення закону було притягнення судді до відповідальності. За такого підходу рідко який суддя міг собі дозволити «вольності» при застосуванні закону.

Були й інші способи законного, правомірного контролю діяльності суддів.

Сьогодні такого контролю немає. Є лише можливість притягти суддю до кримінальної або дисциплінарної відповідальності. Але цього явно замало для забезпечення законності судових рішень.

Необхідний громадський контроль за діяльністю конкретного судді. Необхідне право ревізійного скасування неправосудного судового рішення, що набрало чинності, за відсутності скарг.

Наступна проблема судочинства – надзвичайна перевантаженість суддів. Кількість суддів та працівників суду постійно збільшується. Але навантаження на суддів не зменшується. Приміщення судів залишаються ті самі. Люди – майже на головах одне в одного. В нашій країні гіперболізоване уявлення про право на суд. Показовими у цьому плані є такі цифри. У Сполучених Штатах Америки на 310 млн населення – 3,5 млн судових справ, із яких значну частину розглядають за спрощеним порядком. У нас на 45 млн населення, із яких 6-7 млн постійно за кордоном – 8,5 млн судових справ. Однією з причин цього явища є конституційна норма про те, що «під юрисдикцію суду підпадають усі правовідносини, що виникають у державі». Звісно, всі. Але у розумних межах. Не можна тягнути до суду все те, що можна вирішити в інший спосіб, в інших структурах влади, де немає конфлікту. Названа конституційна формула повинна бути реконструйована так, щоб і доступ до правосуддя зберегти, і кількість справ у судах зменшити.

Необхідно домогтися того, щоб з приводу однієї й тієї ж проблеми суди не виносили однотипні рішення по мільйонах справ, наприклад у справах про перерахунок пенсій тощо.

Але для розвантаження судів, особливо першої та касаційної інстанцій, замало змінити зазначену конституційну формулу. Необхідне створення системи судів, які розглядали б у спрощеному порядку так звані дрібні справи, які, на жаль, фактично забирають максимум часу в суддів і не дають можливості добротню вивчати та розглядати справи складні та серйозні. У багатьох країнах світу такі суди називають мировими. Мирових суддів обирають або призначають у різних країнах по-різному. Такий суддя може бути майже в кожному великому селі чи один – на два-три села, один – на кілька вулиць міста. Вони можуть розглядати справи у приміщенні відповідної ради, клубу чи школи, причому, як правило, на безоплатній основі.

Апеляційною інстанцією таких судів є районні суди, а касаційною – обласний суд. Тоді вже не буде десятків тисяч справ у всіх коридорах вищого спеціалізованого суду. Мирові суди – це фактично школа для підготовки суддів у районні суди. Вони там набувають досвіду та проявляють свої якості.

Якщо Україна передбачить у Конституції мирові суди, це стане ключем для розв'язання цілої низки проблем, у тому числі більш надійної доступності людини до правосуддя.

Потрібна підтримка також альтернативних позасудових структур для розв'язання конфліктів.

У судовій системі третьою за значущістю в умовах сьогоднішньої України проблемою є рівень соціальної захищеності суддів та їх сімей. Законом України «Про судоустрій і статус суддів» сьгодні суддя в Україні поставлений в нерівні умови поряд з рівнозначними йому посадовцями. Призначені на посаду прокурор, начальники в міліції, Службі безпеки, в держадміністраціях мають право на повноцінну квартиру. Але суддя має право лише на службове житло. Суддя не має права на преміальні, на тринадцяту зарплату, на якусь пільгу при оплаті путівки в санаторій, яку мають державні службовці, тощо. Засоби захисту – лише за власний кошт.

Суддя або хтось із його сім'ї може тяжко захворіти. Однак на оздоровлення суддя допомоги не отримує. Іди у відпустку – тоді отримаєш раз на рік додатковий посадовий оклад. Зарплата судді складається із посадового окладу і доплати за вислугу років. Оскільки в судовій системі більшість – молоді судді, на пристойну доплату за вислугу років вони можуть розраховувати лише через десятиліття. Система оплати праці в судах побудована таким чином, що талановитий, здібний суддя з невеликим стажем роботи у вищих спеціалізованих судах або у Верховному Суді України може отримувати заробітну плату нижчу, ніж посередній суддя з великим стажем роботи в суді першої інстанції.

За добре проведений судовий процес прокурор, адвокат, помічник судді і навіть його секретар можуть отримати звання «заслуженого юриста» чи якісь інші заохочення. Але суддя може розраховувати лише на догану. Йому заохочення заборонені законом. Заборонено йому займатися і бізнесом. Для членів сім'ї бізнес – також проблематичний.

Звичайно, всі ці обмеження були б зрозумілими, якби заробітна плата судді в рази була вищою від зарплати інших посадовців. Але вона – не вища. Такий підхід у ставленні до судді явно сумнівний. Він не спонукає до ліквідації корупції, до чіткого добросовісного виконання закону.

Не менш важливою є проблема фінансового та матеріально-технічного забезпечення судів.

Влада в державі повинна усвідомлювати, що для нормальної роботи судів вона має встановлювати з ними відносини не як з пасинками.

З урахуванням того, що кожний суд структурно самостійний, що у нього немає вищестоящої структури, кроком держави має бути рядок в державному бюджеті щодо кожного суду окремо, щоб голова суду не залежав від Державної судової адміністрації.

Потреби судів та інших державних структур повинні визначатися за одним критерієм.

Однією з найважливіших проблем судової системи України є проблема кадрів, оскільки відомо, що кадри вирішують усе.

На жаль, в Україні посада судді не вважається омріяною вершиною кар'єри будь-якого юриста.

Це – симптом, який майже все пояснює. Важко мріяти про занедбаний суд, де платять мало, а вимагають багато, який постійно шельмують, у якому не можна бути самим собою, де немає заохочень, а превалює лише покарання.

Шановний читачу! У кожній правоохоронній структурі є центральний апарат. Він координує діяльність нижчестоящих структур, контролює їх, спрямовує на виконання завдань, питає за їх невиконання, захищає тощо.

У судовій системі, звичайно, з певною специфікою, таким центром впливу був Верховний Суд України. Він був моральним і інтелектуальним авторитетом у судовій системі, генератором ідей, захисником судової системи, її представником в інших структурах влади. До нього дослухалися, його поважали, його боялися. Його роз'яснення законодавства і настанови були для суддів, прокурорів та адвокатів, як у пустелі «вода в оазисі». Сьогодні нічого цього немає. Без повноцінного авторитетного Верховного Суду держави судова система стала, як сліпець без поводиря. І тому для відновлення порядку в судовій системі необхідна реанімація Верховного Суду держави.

Майже в кожній судовій системі Верховний Суд – то не просто інстанція. Це – особливий центр законного впливу на діяльність судової системи країни.

Правомірно щодо його діяльності застосовувати словосполучення «провідник філософії судочинства». Саме цю «філософію судочинства», а точніше – її сучасну модель – і повинен запропонувати українському народові Верховний Суд України. Верховний Суд України повинен мати право законодавчої ініціативи, адже, виявивши якусь прогалину в законі, суддя не мусить іти вклонятися народному депутату, до Кабінету Міністрів чи до Президента держави. Іти вклонятися – це значить залежати. На мій погляд, Верховний Суд України має бути касаційною інстанцією для найважливіших для суспільства та держави справ, наприклад для кримінальних справ про злочини, за які законом передбачене довічне позбавлення волі, тощо. Він повинен мати право розглянути будь-яку справу в ревізійному порядку незалежно від наявності скарг.

Верховний Суд міг би розглядати скарги на порушення прав і основоположних свобод людини і таким чином розвантажити Європейський суд з прав людини, про що той наполегливо просить. Верховний Суд України має завчасно реагувати на виклики часу, пропонуючи свою модель, своє бачення розв'язання багатьох спірних питань, тобто працювати на випередження, а не постфактум.

Цим проблемним питанням судової влади сьогодні займається Комісія з питань правосуддя Конституційної Асамблеї, головою якої призначено мене. У зв'язку з цим вважаю своїм обов'язком повідомити, що Комісія відповідно до плану роботи, з урахуванням методологічних засад проводить свої засідання через кожних два тижні. Ми відкрито і гласно обговорюємо проблематику судочинства, яка базується на недосконалості конституційних норм, і на цій основі підготували концептуальні засади змін правових норм, яких, на наш погляд, потребує Конституція.

Основні їх положення зводяться до необхідності виведення судової системи України на рівень європейських стандартів. На наш погляд, зміни до Конституції потребують комплексного і системного підходу. Саме такий підхід

ми намагаємося забезпечити. Хочу підкреслити, що запропоновані нами засади відповідають реаліям життя українського суспільства.

Окреслена проблема є надзвичайно важливою для будь-якої держави, що претендує іменуватися демократичною та правовою. Україна у своїй Конституції задекларувала, що вона є такою державою. Щоб відповідати критеріям демократичної і правової держави, Україні необхідно утвердити незалежний і справедливий суд.

Процес утвердження такого суду виявився тривалим і не таким успішним, як це бачилось на початку шляху. На жаль, сьогодні ми ще не можемо констатувати, що суди в Україні є самостійними, а судді – незалежними.

Водночас і політикум, і суспільство все більше розуміють важливість реального забезпечення незалежності судової влади. Як і те, що проблема справедливого правосуддя є проблемою комплексною і системною. Такими ж – системними і комплексними – мають бути заходи щодо її розв'язання. Точковими «вузькопрофільними» змінами законодавчого характеру, у тому числі на конституційному рівні, тут вочевидь не обійтись.

Взагалі починати потрібно із змін іншого характеру – зміни ставлення до суду як найвищого правового арбітра, до Конституції та законів, які визначають базові для правосуддя положення.

Три моменти, які можуть кардинально змінити ситуацію у сфері правосуддя:

- перший – створення сприятливих загальних передумов для належного функціонування суду – соціальних, політичних, правових, економічних;
- другий – наповнення реальним змістом чинних положень Конституції і забезпечення їх виконання;
- третій – удосконалення законодавчого (у тому числі – конституційного) регулювання судочинства.

Сьогодні головні державні зусилля зосереджені на останньому моменті – на підготовці пропозицій щодо зміни Конституції України в частині регулювання діяльності судової влади, приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних стандартів у сфері правосуддя.

Україна, як і будь-яка інша держава, повинна мати свою модель судової системи і судочинства. Ту, яка найбільше відповідає її історичним традиціям, правовій системі, адміністративно-територіальному устрою, суспільному менталітету, фінансовим можливостям.

Запровадження міжнародних стандартів у сфері правосуддя зовсім не означає їх схематичне перенесення в українську дійсність. Їх імплементація вимагає творчого підходу та врахування національних особливостей. Головне – використати суть стандарту, а не домагатися відображення один до одного його форми. Натомість у багатьох політиків, у тому числі законодавців, панує помилкова думка про те, що запровадження міжнародного стандарту у національне законодавство передбачає його повне калькування.

Взяти для прикладу призначення судді вперше, яке розглядають як своєрідний випробувальний термін. Венеціанська комісія неодноразово вказува-

ла, що існування в Україні такого інституту «може загрозувати незалежності суддів». Погоджуюсь – може. Але може й не загрозувати, а навпаки – посилювати цю незалежність, бути потужним антикорупційним чинником. Не можна з одного фрагменту цілого механізму добору суддівських кадрів робити загальний висновок. Потрібно оцінювати увесь механізм у цілому. Якщо оцінювати саме так, то можна буде побачити, що й скасування цього випробувального терміну та призначення суддів одразу на посаду безстроково може не менше загрозувати незалежності суддів.

Тому Комісія з питань правосуддя Конституційної Асамблеї, яку я очолюю, пропонує дивитися на цю проблему ширше. Тобто при вирішенні цього питання виходити з того, чи будуть задіяні у механізмі формування суддівського корпусу політичні інститути, чи ні? Якщо будуть, то яким буде баланс політичного впливу на судову владу? Яким буде порядок звільнення судді з посади, і з яких підстав це робитиметься?

До речі, коли ми говоримо про незалежність суддів як гарантію неупередженого і справедливого правосуддя, то маємо розуміти, що вона напряду кореспондується з відповідальністю суддів. Ці правові інститути є органічно взаємопов'язаними.

Адже відповідальність суддів є гарантією того, що їх незалежність буде використовуватися суддями винятково в інтересах правосуддя, а не на шкоду йому. Відповідальність, як і незалежність, забезпечує підкорення судді лише закону, правосудність судових рішень, справедливість суду. Незалежний суддя повинен знати, що за кожне його відхилення від закону обов'язково доведеться відповідати.

Водночас відповідальність судді має ґрунтуватись на чітких і конкретних підставах. Це убезпечує суддю від неправомірного впливу шляхом безпідставного притягнення до відповідальності, від розправи над ним за його правову позицію. Чинне законодавство України містить розмиті і неконкретні підстави щодо відповідальності суддів. Зокрема, йдеться про таку підставу, як порушення суддею присяги. Під цю підставу можна «підігнати» багато різних неконкретних обставин, що дозволяє або свавільно звільнити суддю з посади, або тримати його так би мовити «на гачку» і неправомірно впливати на здійснення ним правосуддя. Проблема ускладнюється тим, що вітчизняне законодавство не встановлює строків давності для притягнення судді до відповідальності за порушення присяги, що також є юридично необґрунтованим.

На мій погляд, цей істотний недолік потрібно усунути, замінивши у Конституції України таку підставу звільнення судді, як порушення ним присяги на звільнення судді з посади за чіткими і конкретними підставами.

До ключових проблем українського правосуддя, безперечно, можна віднести нинішній статус Вищої ради юстиції. Те, що цей орган має відігравати визначальну роль у механізмі призначення суддів на посаду та їх звільнення, ні в кого сумнівів не викликає. Проте тут є два «але».

По-перше, це має бути насправді незалежний і абсолютно аполітичний орган. Чи можна сьогодні забезпечити такий його статус, змінивши кон-

ституційний порядок його формування і забезпечивши у його складі більшість суддів (як це передбачають європейські стандарти)? Багато хто з фахівців, у тому числі членів Конституційної Асамблеї, висловлюють сумніви в цьому.

По-друге, у механізмі формування суддівського корпусу необхідно ліквідувати дублювання і паралелізм, які мають сьогодні місце у зв'язку з наявністю двох органів, що опікуються питаннями добору суддівських кадрів та їх відповідальності. Це – Вища рада юстиції і Вища кваліфікаційна комісія суддів України. Тому Комісія з питань правосуддя серед концептуальних засад зміни конституційного регулювання правосуддя в Україні передбачила необхідність визначення єдиного державного органу, відповідального за формування суддівського корпусу.

Проблем у сфері правосуддя, які потребують свого розв'язання, насправді дуже багато. Але це не повинно когось лякати. Бо ніколи жодна зі сфер людського життя не буває без проблем. Усі ці проблеми можуть достатньо швидко і ефективно бути розв'язані. Але за однієї умови – якщо діяльність з їх вирішення буде зорієнтована на інтереси правосуддя, суспільства, України. За такої спрямованості і міжнародні стандарти будуть оптимально використані, і національні особливості враховані, і потрібних результатів буде досягнуто.

Закінчуючи статтю, хочу зацентувати увагу читача і суспільства в цілому на тому, що заслуга в підготовці добротного тексту будь-якого нормативного акта невелика. Мистецтво будь-якої держави з цього питання перш за все полягає в тому, щоб забезпечити виконання закону.

Невипадково на цю обставину з давніх-давен звертають увагу наймудріші світу цього, найкращі уми людської цивілізації. Зокрема, Конфуцій говорив: «Коли я приїжджаю в іншу країну, я не питаю, хороші чи погані там закони. Я питаю, чи виконуються вони». І тому завдання держави – не тільки створити добротні правові норми, а й забезпечити їх виконання.